

Alexander Fazik: O lidském štěstí bez iluzí

Praha, Mladá fronta 1974, 212 s.

Otázky lidského štěstí patří mezi věčné problémy člověka. Snad nic jiného nebylo tak opředeno iluzemi, utopickými představami a sny jako právě problematika štěstí. Ani samostatných monografií na toto věčné téma nenajdeme v literatuře tolik, kolik by si zasloužilo. Právem proto vzbudila mimořádný zájem práce slovenského autora A. Fazika *O lidském štěstí bez iluzí*, kterou v edici *Prameny* letos vydalo české nakladatelství Mladá fronta. Osmitisícový náklad filozoficko-sociologické monografie o štěstí nezůstává bez odezvy ani u širokého okruhu čtenářů, ani v odborných kruzích filozofů a sociologů.

Autor recenzované publikace Alexander Fazik zabývá se problematikou lidského štěstí od svého vstupu do filozofické fronty, více než 10 let. Úspěšně obhájil kandidátskou dizertaci na téma *Filozoficko-etické konfrontace problémů lidského štěstí*, jejíž podstatné části spolu s dalšími úvahami publikoval časopisecky i knižně. Sám se již řadu let věnuje pedagogické a zejména vědeckovýzkumné práci zejména mezi mládeží, je spoluautorem řady sociologických výzkumů a patří mezi aktivní popularizátory a publicisty filozofických otázek marxismu-leninismu u nás.

Kniha *O lidském štěstí bez iluzí* stojí na pomezí vysloveně odborné publikace z dané tematiky a práce určené širokému okruhu čtenářů. Již podtitulem knihy — *Pozvání do filozofie* — upozorňuje autor čtenáře, že bude filozofovat, že nebude hovořit jen o běžných lidských představách o štěstí a jejich uskutečňování, ale že půjde často o vědecké, filozofické úvahy o štěstí v různých etapách dějin filozofie a jejich hodnocení.

Obsah recenzované práce odpovídá místu, které jsme výše určili. Jeho hlavním znakem je určitá různorodost, která však svým způsobem graduje a přechází od abstraktnosti ke konkrétnosti. Autor sám uvádí, že zvolil ve své práci především metodu historickou, a proto téměř polovina knihy podává přehled, jak byla otázka lidského štěstí v dějinách různě řešena. Tato první, historická část knihy obsahuje výklad vybraných koncepcí a otázek štěstí ve filozofických systémech otrokářské společnosti, v období přechodu od feudalismu ke kapitalismu a v období předmonopolního a monopolního kapitalismu. Rozsah práce neumožnil autorovi provést vyčerpávající analýzu. Ale jeho výběr — např. z antiky Aristotelova filozofie duševní aktivity, Epikurova filozofie slasti, Senekova filozofie ataraxie a Plutarchovo umění žít ukazuje na podstatné kapitoly daného vývoje a navíc je

pro čtenáře nevtrlivým způsobem studia dějin filozofie. Platí to i pro další analyzované filozofické koncepce štěstí — Spinozu, Helvetia, Holbacha, Feuerbacha a Černyševského. Méně šťastná je již autorova volba, pokud jde o koncepcí štěstí éry buržoazní filozofie a sociologie, stejně jako vynechání středověku a jeho aktualizující výklad v současném neotomismu. Aniž bychom chtěli rozšiřovat pojetí knihy, mnohem větší rozsah by si zasloužila tematika utopického socialismu a vůbec představ a reálných pokusů uskutečňování lidského štěstí v lidových hnutích a vzpourách minulosti. Rozhodně bychom měli ve všech pracích podobného druhu vedle světového vývoje klást větší důraz na národní zdroje a prameny. Zde se přímo nabízejí prvky utopického socialismu v táboritě, selská povstání a boje dělnické třídy jako reálné formy boje o štěstí člověka, inspirované často ideologiemi spravedlnosti a štěstí nekatedrového charakteru. Autor zcela opomíjí starší slovenskou literaturu. V některých případech, zejména u buržoazních autorů, měla by být kritika jednoznačnější.

Historické části recenzované práce věnovali jsme tolik pozornosti (přestože není v knize hlavně) proto, že historismus jako nejdůležitější podmínka vědeckého bádání nabývá v marxisticko-leninské filozofii i sociologii u nás své pravé místo. Filozofické bádání vytváří předpoklady k rozpracování a dalšímu vývoji vlastní marxisticko-leninské filozofie a sociologie. B. Engels považoval studium dějin filozofie za nejdůležitější školu myšlení. Zároveň si musíme uvědomit, že dějiny filozofie a sociologie jsou oblastí boje s buržoazní ideologií. V. I. Lenin napsal: „Historie idejí je historií střídání idejí, tedy boje idejí.“¹ V tomto smyslu je recenzovaná kniha cenným přínosem. Čtenář hledající odpověď na speciální otázku lidského štěstí seznámí se v knize s principiální kritikou apologetických teorií soudobé buržoazní filozofie a sociologie, pozná nicotnost psychologizujících a moralizujících koncepcí štěstí i existenciální filozofie nicoty a smrti. Autor tak velmi umně a účinně vytváří ve struktuře své knihy předpoklady pro správné pochopení marxisticko-leninského pojetí člověka a lidského štěstí. Zde plně vychází z prací klasiků marxismu-leninismu a objasňuje potřebu definice štěstí, od které mnozí filozofové upouštějí.

A. Fazik přijímá za svou definici štěstí sovětského autora L. M. Archangelského: „Štěstí je víceméně ustálené mravní uspokojování, jež je doprovázeno pocitem radosti, duševního rozvoje a naplnění fyzických a mravních sil člověka. Štěstí je jednota emocionálního prožívání a jeho hodnocení sebou samým, de-

¹ Lenin, V. I.: *Spisy*, sv. 19. Praha, SNPL 1957, s. 167.

terminované mnohými životními i sociálními faktory. Štěstí je současně závislé i na vědomí člověka, na jeho osobní představě o smyslu a cíli života. "Tato definice podle A. Fazika obsahuje všechny potřebné základní aspekty: filozofický — univerzální postoj člověka; etický — mravní uspokojení, sebehodnocení, cíl života; psychologický — emocionální prožívání radosti; sociologický — sociální determinovanost; ideologický — úroveň uvědomění. Marxisticko-leninská definice štěstí akcentuje objektivní kritérium hodnocení života a činnosti jedince z hlediska společenských zájmů.

Po vymezení pojmu štěstí přechází A. Fazik ve své práci ke třem velmi konkrétním otázkám lidského štěstí v dnešním třídně rozděleném světě. Především se zabývá otázkou blahobytu. Rozlišuje utopické a reálné předpoklady blahobytu, porovnává současný kapitalismus a socialismus i odraz socialistických společenských přeměn ve vědomí člověka. Zde i v dalších kapitolách se autor často odvolává na sociologické výzkumy a polemizuje s maloměstáckými představami konzumní společnosti. Kapitola vyúsťuje ve výklad perspektiv socialismu na základě dokumentů XXIV. sjezdu KSSS a XIV. sjezdu KSČ i ekonomické integrace RVHP. „Socialismus," píše A. Fazik, „to jsou skutečné, a ne iluzorní perspektivy člověka. Jsou obsaženy v samotné povaze socialismu, v procesu jeho pohybu a přetváření skutečnosti. Z participace na tomto přesvědčení pramení štěstí každého z nás" (s. 162).

V další kapitole řeší autor cesty humanizace práce v podmínkách socialistické společnosti. Vychází zde z Marxova pojetí odcizené práce, její reality v soudobém kapitalismu a zcela protikladné reality socialistické společnosti. Tato kapitola je angažovanou odpovědí autora na zateňovací pokusy některých teoretiků 60. let u nás, pro něž byl pojem odcizení trojským koněm pro pomlouvání socialismu.

Třetí a nejkonkrétnější problém řešený v recenzované práci jsou předpoklady manželského a rodinného štěstí. Autor zde velmi citlivě objasňuje otázky lásky a manželství, manželství a rodiny, rozporů v manželství a jejich řešení i vážnou problematiku rozvodů. Právě zde vrcholí umění autora vyjádřit málo slovy mnoho, nezatežovat čtenáře zbytečnými čísly, doslova rozumově i citově působit na čtenáře silou vybraných slov a argumentů. Manželské a rodinné štěstí vyznívá tedy v knize jako vyústění úsilí člověka o štěstí vůbec, jako základní předpoklad šťastného života socialistického člověka.

Práce A. Fazika O lidském štěstí bez iluzí je dobrým nakladatelským činem. Volbou tematiky i jejím zpracováním zařadil se autor mezi ty pracovníky vědy, výzkumu a publicistiky, kteří dnes nebojárně a angažovaně rozvíjejí naši marxisticko-leninskou filozofii a sociologii v duchu linie XIV. sjezdu KSČ. Na této cestě nepostupujeme bez překážek, bez chyb. S tím větší radostí vítáme každý

úspěšný pokus řešit jednotlivé problémy v třídním, stranickém duchu marxismu-leninismu. A v tomto směru je Fazikova monografie o štěstí dobrou a poctivě odevzdanou prací. Lze si jen přát, aby autor v rozvíjení dané tematiky dále pokračoval.

Karel Bláha

Naučno-technická revoluce a osobnosti socialistického rozvoje v sovremennoj epoche (Vědeckotechnická revoluce a zvláštnosti společenského vývoje v současné epoše)

Moskva, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta 1974.

Podstata, obsah, zákonitosti průběhu a společenské i lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce byly z různých aspektů analyzovány v řadě sovětských prací. Z nejvýznamnějších uveďme např. knihu N. V. Markova *Vědeckotechnická revoluce: analýza, perspektivy, důsledky* (Moskva 1972), sborník *Vědeckotechnická revoluce a společenský vývoj* (Moskva 1972), kolektivní dílo zpracované v československo-sovětské spolupráci *Člověk — věda — technika* (Praha — Moskva 1973), publikaci *Vědeckotechnická revoluce a společnost* (Moskva 1973) a další.

K těmto významným pracím přibyla v roce 1974 kniha *Vědeckotechnická revoluce a zvláštnosti společenského vývoje v současné epoše*. Práce na ní probíhala paralelně s přípravou knihy *Vědeckotechnická revoluce a společnost*, autorský kolektiv obou knih je prakticky tenýž. Snahou autorů bylo vytvořit dvě vzájemně se doplňující práce, které by při zachování monografické celistvosti a samostatnosti obou knih rozebraly širší okruh problémů a prohloubily jejich analýzu. V recenzované práci je věnována největší pozornost metodologii výzkumu sociálních důsledků vědeckotechnické revoluce, konkrétní analýze jejich kvalitativních rozdílů v podmínkách kapitalismu a socialismu a širšímu výzkumu změn charakteru a obsahu práce v důsledku vědeckotechnické revoluce v socialistické společnosti.

Kniha je členěna do deseti kapitol: I. Zvláštnosti vztahu přírodního a společenského v podmínkách vědeckotechnické revoluce. II. Vědeckotechnická revoluce a zvláštnosti vývoje výrobních sil soudobé společnosti. III. Vědeckotechnická revoluce a problémy řízení vědecké a technické činnosti v socialistické společnosti. IV. Vědeckotechnická revoluce a růst role komplexního výzkumu při řešení otázek výstavby komunismu. V. Metodologické problémy výzkumu důsledků vědeckotechnické revoluce. VI. Vědeckotechnická revoluce a zvláštnosti jejich sociálních důsledků za kapitalismu. VII. Vliv vědeckotechnické revoluce na charakter a strukturu práce v podmínkách socialistické společnosti. VIII. Změny sociálně psychologických charakteristik práce v podmínkách vědeckotechnické revoluce. IX. Vědeckotechnická revoluce a problémy rozvoje osobnosti. X. Třídní podstata buržoazních teorií společenského vývoje v podmínkách vědeckotechnické revoluce.